

Kursuse kokkuvõte: „Sugu ja haridus“

1. Kursuse tutvustus

Ainekursuse „Sugu ja haridus“ eesmärgiks on tutvustada soo rolli ja mõju hariduse erinevatel tasanditel ning seda, kuidas soospekt hariduses kandub edasi teistesse valdkondadesse (töö, karjäärivõimalused, avalik arvamus jmt). Samuti on aine eesmärgiks tutvustada erinevate sekkumismehhanismide (nt soo lõimimine) kasutamise võimalusi ja –vajadust hariduses.

„Sugu ja haridus“ on suunatud kõigile teemast huvitatud üliõpilastele, sh (kuid mitte ainult) nii haridusteaduste kui sotsiaalteaduste õppijatele. Kursuse juhatab sisse ülevaade sellest, mis on sugu ning miks on oluline soost teiste inimesi eristavate tunnuste kõrval eraldi rääkida. Peale teema põhialuste selgitamist keskendutakse konkreetsemalt haridusvaldkonnale – vaadeldakse kas, miks ja kuidas mängib sugu hariduses rolli, mida on näidanud erinevad hariduse ja soolise võrdõigussuhtluse alased uuringud ning kas, miks ja kuidas saab sooteemat haridusse lõimida.

Kursuse teises blokis suunatakse tähelepanu eelkõige üldhariduskoolile ja seal toimuvale. Tutvustatakse stereotüüpide tekkimise mehhanisme ja arutletakse selle üle, kas ja kuidas haridusasutused (soo)stereotüüpe loovad ning edasi kannavad, millised on selle protsessi mõjud õppijale ning milline on õpetajate roll stereotüüpide edasikandja ja murdjana. Vaadeldakse, kas ja kuidas tuleb soospekt mängu kooli õppekasvatustöö erinevatel tasanditel, õppekavas ja variõppekavas. Puudutatakse ka õpetajate rolli, võimalusi, valmisolekut ja ettevalmistust sootundlikuks lähenemiseks.

Kursuse kolmandas blokis käsitletakse üldhariduskoolile järgnevat haridusteed – vaadeldakse, milline on soospekt kutsehariduses, kõrghariduses, teadustöös ning elukestvas õppes. Pööratakse tähelepanu soolistele erinevustele ja segregatsioonile ning arutletakse soolõime võimaluste üle neis valdkondades.

Kursuse käigus on üliõpilastel võimalik kõike õpitut praktiliste harjutuste käigus järele proovida, samuti pannakse rõhku ühistele aruteludele ja rühmatöödele.

Kursuse läbinu:

- mõistab kontseptsioone sugu (sh bioloogiline sugu ehk i.k. *sex* ja sotsiaalne sugu ehk i.k. *gender*), sooroll, soonorm, soostereotüüp, soosüsteem, sooline ja seksuaalne identiteet ja seksuaalsus ning nende omavahelisi seoseid;
- mõistab miks on oluline soost teiste inimesi eristavate tunnuste kõrval rääkida;
- omab ülevaadet sellest, miks ja kuidas mängib sugu hariduses rolli;
- mõistab, kuidas saab ja miks peab sooteemat haridusse lõimima;
- teab, mis on sooline segregatsioon hariduses ning kuidas see mõjutab teisi eluvaldkondi ja inimeste võimalusi;
- teab, millised on stereotüüpide tekkimise mehhanismid ning millist rolli mängib kool nende edasikandmises ja taastootmises;
- mõistab kuidas sugu on põimunud kooli õppekasvatustöö erinevatele tasanditele ning kuidas on võimalik õppetööd sootundlikult läbi viia;
- teab, millised on peamised sooga seotud probleemid kutsehariduses, kõrghariduses, elukestvas õppes ning teadustöös ning omab ülevaadet võimalikest strateegiatest nende ületamiseks.

Aine maht (1 EAP=26 tundi): 3 EAP

Lõpphindamine: mitteeristav (arvestatud, mittearvestatud, mitteilmunud)

Õppejõud: Helen Biin ja Eve Mägi

2. Kursuse ülesehitus

Teema	Sisu	Õppejõud
Sissejuhatus: Soouuringute ABC	<ul style="list-style-type: none"> Kursuse tutvustus, ootused kursusele Mis on sugu? Kas, miks ja kuidas sugu igapäevaelus avaldub? Soorollid, soonormid, sooideoloogia, soostereotüübid Sooga seotud hoiakute ja uskumuste teadvustamine ja analüüs 	Helen Biin
Haridus ja sugu eile ja täna I	<ul style="list-style-type: none"> Hariduse sooline aspekt ajaloolises perspektiivis Peamised sooga haakuvad probleemid hariduses 	Helen Biin Eve Mägi
<i>Haridus ja sugu eile ja täna II</i>	<ul style="list-style-type: none"> <i>Iseseisev töö: kool kui soonormide looja</i> 	<i>Eve Mägi</i>
Sooaspekt haridus-uuringutes ja -strateegiates	<ul style="list-style-type: none"> Sooaspekt Eesti ja rahvusvahelistes haridusuuringutes Haridus soolist võrdõiguslikkust ja võrdseid võimalusi kajastavates võrdlusindeksites Sooaspekt haridusalases seadusandluses ja strateegiates Soolõime hariduses 	Eve Mägi Helen Biin
Üldhariduskool: soolised stereotüübid ja soonormid – kujunemine ja roll koolis	<ul style="list-style-type: none"> Stereotüüpide kujunemine Stereotüüpide mõju identiteediloomele Soolise identiteedi arenemine Kool kui soonormide/soolist stereotüüpide looja ja edasikandja Kas ja kuidas mõjutavad stereotüübid poiste ja tüdrukute haridusteed? Õpetaja stereotüüpide kandja ja vältijana 	Eve Mägi
Üldhariduskool: Sugu, õppekava ja õppetöö erinevad tasandid	<ul style="list-style-type: none"> Sooaspekt õppekavas Varjatud õppekava sooteadlikkuse ja – stereotüüpide kujundajana Sooaspekt kasvatus töös Sootundlik lähenemine erinevatel õppetöö tasanditel 	Eve Mägi
Üldhariduskool: Õpetaja roll ja potentsiaal	<ul style="list-style-type: none"> Õpetaja roll sootundlikus lähenemises Õpetajate ettevalmistus ja tugi Häid näiteid lähiriikidest 	Eve Mägi
Üldhariduskool: Koolikiusamine ja sugu	<ul style="list-style-type: none"> Soolised erinevused kiusamiskäitumises Koolikeskkond, sugu ja kiusamine Õpetajate ja teiste kooli töötajate roll – märkamine, ennetamine, toetamine 	Eve Mägi
Sooaspekt kutsehariduses	<ul style="list-style-type: none"> Kutsehariduse võimalused, erialad, maine Poiste ja tüdrukute erinev osalus ja võimalused kutsehariduses Erialavalikute sooline segregatsioon Soolõime vajadus ja võimalused kutsehariduses 	Helen Biin
Sooaspekt kõrghariduses ja teaduses	<ul style="list-style-type: none"> Sooline segregatsioon kõrghariduses Soolõime vajadus ja võimalused kõrghariduses Sooline segregatsioon teadustöös Sooline ebavõrdsus teadustöös Soolõime vajadus ja võimalused teadustöös 	Helen Biin
Sooaspekt elukestvas õppes	<ul style="list-style-type: none"> Elukestva õppe roll muutavas maailmas 	Helen Biin

ja täiskasvanuhariduses	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Naiste ja meeste osalus ning selle mõjutajad ▪ Naiste ja meeste enesetäienduste valikute erinevused 	
Sugu ja haridus	<ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>Iseseisev töö</i> 	Eve Mägi Helen Biin
Kursuse kokkuvõte	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Arutleme kursusel käsitatud teemadel 	Helen Biin Eve Mägi

3. Kursuse sisu

3.1. Soouuringute ABC

Kursuse sissejuhatavas osas antakse ülevaade soouuringutega seonduvatest põhimõistetest. Arutletakse **kas, miks ja kuidas sugu igapäevaelus avaldub ning millistes olukordades see meid igapäevases elus mõjutab?** Diskussiooni elavdamiseks vaadatakse uudislugu perest, kes otsustas oma lapse sugu mitte avaldada (Storm Stocker) ja arutletakse ühiskondliku surve, normide ja normidele mitteallumise, sh sellega kaasneva „karistuse“ teemadel.

Kirjeldatakse **erinevusi bioloogilise ja sotsiaalse soo vahel**, tutvustatakse **soolise identiteedi** ja **soolise eneseväljenduse** kontseptsioone ning arutletakse, mehelikkuse ning naiselikkuse väljendusvõimaluste üle. Ka **seksuaalsuse ja seksuaalse orientatsiooni** kontseptsiooni ja selle mitmekesisust tutvustatakse. Analüüsitakse erinevate tutvustatud kontseptsioonide omavahelisi seoseid.

Huvitavat lugemist:

- Killerman, S. (2013). The Social Justice Advocate's Handbook: A Guide to Gender. Austin: Impetus Books.
- Feministeerium „Mis on sugu? 2. osa“ <http://feministeerium.ee/mis-on-sugu-vol-2/>
- Human Rights Commission „Born Free & Equal“ http://www.hrc.co.nz/wp-content/uploads/2013/02/BornFreeEqual_for_Web.pdf

Huvitavat vaatamist:

- Uudislugu Storm Stockerist HLN kanalil 3.12.2012
<https://www.youtube.com/watch?v=4oIXHq5Xe78>
- Sam Killerman kõne „Understanding the complexities of gender“ TEDxUofIChicago
<http://tedxtalks.ted.com/video/Understanding-the-Complexities>

3.2. Haridus ja sugu eile ja täna

Loengus käsitletakse **hariduse peamiseid rolle indiviidi ja ühiskonna jaoks** - teadmiste ja kultuuri edasikandmine, noorte inimeste ettevalmistamine täiskasvanueluks, ühiskondliku positsiooni parandamine, võrgustike loomine, sotsiaalne kontroll ja ühtlustamine ning muutuste mootoriks olemine. Haridus nii *status quo* säilitaja kui ka muutuste mootor, mistõttu haridus laiemalt ning kool kui institutsioon kitsamalt mängivad soolise võrdõiguslikkuse edendamisel olulist rolli.

Üliõpilastele antakse ülevaade **haridusküsimuse käsitlemisest feministliku liikumise kontekstis**. alates keskajast, mil tüdrukute ja poiste ettevalmistus eluks oli täiesti erinev kuni kaasaegsete feministlike liikumise laineteni, mis tegelesid naistele ja meestele võrdsete hariduse omandamise võimaluste tagamisega.

Räägitakse peamistest **sooga seonduvatest probleemidest Eesti haridussüsteemis**, nt poiste suur väljalangemus põhikoolist, sooline lõhe õppeedukuses, haridusvalikute sooline segregatsioon, ning nende probleemide siiretest tööturule ja täiskasvanuella üldisemalt.

Huvitavat lugemist:

- Kuurme, T. (2011). Haridus, kasvatus ja sugupool. Teoses R. Marling (toim.) *Sissejuhatus soouuringutesse*, Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 238-273.
- Leino, M. (2011). „Uued tüdrukud“ – juhus või trend? Teoses R. Marling (toim.) *Sissejuhatus soouuringutesse*, Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 273-279.
- Plante, I., Théorêt, M. ja Favreau, O. E. (2009). Student gender stereotypes: contrasting the perceived maleness and femaleness of mathematics and language, *Educational Psychology: An International Journal of Experimental Educational Psychology*, 29(4), 385-405 (20 lk).

3.3. Sooaspekt haridusuuringutes ja strateegiates

Üliõpilastele tutvustatakse Eestis ja mujal läbi viidud **haridusvaldkonna uuringuid**, nt PISA, PIAAC, TALIS, TIMSS ning erinevaid soolist võrdõiguslikkust kajastavaid **rahvusvahelisi võrdlusindekseid** (nt EIGE Gender Equality Index, Maailma majandusfoorumi soolõhede indeks jt). Antakse ülevaade uuringute tulemustest ja peamistest järeldustest ning Eesti võrdlusest teiste riikidega haridusvaldkonna soolise võrdõiguslikkuse näitajate alusel.

Loengu teises osas antakse ülevaade **soo lõimimisest õppekavadesse ja strateegilistesse dokumentidesse** Eestis. Sooline võrdõiguslikkus on väärtusena ja koolielu korraldamise alusena kajastatud nii põhikooli kui ka gümnaasiumi riiklikus õppekavas. Samuti on sooline võrdõiguslikkus ja võrdsed võimalused kajastatud nii põhikooli kui ka gümnaasiumi riikliku õppekava sotsiaalainete osas. Ka Eesti elukestva õppe strateegias 2020 on sooline tasakaal ühe olulise elukestva õppe süsteemi arendamise põhimõttena, eesmärgina ning probleemvaldkonnana välja toodud.

Huvitavat lugemist:

- Rahvusvaheline õppimise ja õpetamise uuring TALIS <https://www.hm.ee/et/tegevused/uuringud-ja-statistika/talis>
- Rahvusvaheline täiskasvanute oskuste uuring PIAAC <https://www.hm.ee/et/tegevused/uuringud-ja-statistika/piaac>
- PISA rahvusvaheline uuring <https://www.hm.ee/et/tegevused/uuringud-ja-statistika/pisa>
- EIGE soolise võrdõiguslikkuse indeks <http://eige.europa.eu/content/activities/gender-equality-index>
- Maailma majandusfoorumi soolõhede uuring <http://reports.weforum.org/global-gender-gap-report-2014/>

3.4. Soolised stereotüübid ja soonormid – kujunemine ja roll koolis

Loengus antakse ülevaade **stereotüüpide kujunemisest**, nende mõjust identiteediloomele ja soolise identiteedi arenemisele. Selgitatakse, milline on soostereotüüpide kujunemise dünaamika, kuidas soolised eelistused on sotsiaalselt konstrueeritud ning seda, et (soo)rühmade sisesed erinevused on rühmadevahelistest erinevustest suuremad. Arutletakse, kas ja kuidas mõjutavad stereotüübid poiste ja tüdrukute haridusteed ning käsitletakse **kooli ja õpetajate kui soonormide/sooliste stereotüüpide loojate ja edasikandjate** rolli, õpetajate teadlikkuse tõstmise ning kaasaegse õpikäsitluse rakendamise olulisust.

Huvitavat lugemist:

- Papp, Ü-M. (2013). *Kas õpilased või poisid ja tüdrukud? Uurimus Eesti õpetajate ja haridustöötajate valmisolekust sootundlikuks õpetamiseks ja kasvatamiseks*. Artiklite kogumik. Eesti Naisteühenduste Ümarlaua Sihtasutus: Tallinn.
- Papp, Ü-M. (2012). Ärka, märka, tegutse – õpetaja ja kool teadlikuks soostereotüüpidest, nende ületamise vajadustest ja võimalustest hariduse ja töö valdkonnas. Tallinn: ENÜ.
- Thompson, F. T. ja Austin, W. P. (2010). The gender role perceptions of male students at a prestigious, single-gendered, catholic high school. *Education*, 130, 424-446.

- Patterson, M. (2012) Self-perceived gender typicality, gender-typed attributes, and gender stereotype endorsement in elementary school-aged children. *Sex Roles*, 67, 422-434.
- Penner, A. M. (2014). Can We Expect More of Teachers? Comment on Robinson-Cimpian, Lubinski, Ganley, and Copur-Gencturk (2014). *Developmental Psychology*, 50(4), 1285-1287.
- Read, B. (2011) Britney, Beyoncé, and me – primary school girls' role models and constructions of the 'popular' girl, *Gender and Education*, 23(1), 1-13.
- PISA soouurimus <http://www.compareyourcountry.org/pisa-gender?cr=oeed&cr1=oeed&lg=en&page=0>

3.5. Sugu, õppekava ja õppetöö erinevad tasandid

Antakse ülevaade soospekti käsitlemisest **õppekavades ja õppetöö erinevatel tasanditel**. Sooteadlikkus õppekava üldosas on seadusega sätestatud nii põhikooli kui gümnaasiumi riiklikus õppekavas ning teemat kajastatakse sotsiaalainetes.

Huvitavat lugemist:

- Good, J., Woodzicka, J., & Wingfield, L. (2010). The Effects of Gender Stereotypic and Counter-Stereotypic Textbook Images on Science Performance. *The Journal of Social Psychology*, 150 (2), 132-147.
- Elwood, J. (2005). Gender and Achievement: What Have Exams Got to Do with It? Jannette Elwood *Oxford Review of Education*, 31(3), 373-393.
- Põhikooli riiklik õppekava <https://www.riigiteataja.ee/akt/129082014020>
- Gümnaasiumi riiklik õppekava <https://www.riigiteataja.ee/akt/13272925>

3.6. Koolikiusamine ja sugu

Antakse ülevaade koolikiusamise erinevatest liikidest ning tutvustatakse **soolisi erinevusi kiusamiskäitumises** ja traditsiooniliste soorollide seoseid koolikiusamise ja soolise vägivallega. Käsitletakse ka tänapäevast uut kiusamisvormi küberkiusamist, kuidas seda märgata ning mil viisil probleemi adresseerida.

Huvitavat lugemist:

- Lehman, B. (2014) Gender Differences in Bullying Victimization: The Role of Academics and School Context. *Sociological Spectrum: Mid-South Sociological Association* 6 (34), 549-570.
- Hoertel, N., Le Strat, Y., Lavaud, P. & Limosin, F. (2012). Gender Effects in Bullying: Results from a National Sample. *Psychiatry Research* 200, 921-927.
- Griesel, L., Finger, L.R., Bodkin-Andrews, G.H., Cravein, R.G. & Yeung, A.S. (2012). Uncovering the Structure and Gender and Development Differences in Cyber Bullying. *The Journal of Educational Research* 105, 442-455.

3.7. Soospekt kutsehariduses

Räägitakse **kutsehariduse võimalustest, erialadest ja mainest** ning küsitakse kas sugu on kutsehariduses oluline näitaja, millele tähelepanu pöörata. Käsitletakse **poiste ja tüdrukute erinevat osalust ja võimalusi ning erialavalikute soolist segregatsiooni** kutsehariduses. Tutvustatakse **soolõime vajadust ja võimalusi kutsehariduses**.

Huvitavat lugemist:

- Lappalainen, S., Mietola, E. ja Lahelma, E. (2013). Gendered divisions on classed routes to vocational education. *Gender and Education*, 2013, 2 (25), lk 189–205.
- Aavik, K., Uusma, A. ja Ümarik, M. (2015). Soospekt Eesti kutsehariduses: õpetajate, koolijuhtide ja haridusekspertide hoiakud. Tallinn: ENUT

- Aavik, K. (2011). Eesti kutsehariduse arengukava aastateks 2009–2013 analüüs sooaspektist. Tallinn: ENUT
- Nestor, M. (2012). Kutseõppeasutuste vilistlaste uuring. Tallinn: Praxis
- Mägi, E. ja Nestor, M. (2012). Koolilõpetajad ja nende karjäärivalikud. Tartu: SA Archimedes

3.8. Sooaspekt kõrghariduses ja teaduses

Erinevate uuringute ja analüüside toel selgitatakse ja näitlikustatakse **soolist segregatsiooni kõrghariduses**. Soolised erinevused osalemise määrades ja valdkondades on selged nii õppurite kui kõrgharidus- ja teadusvaldkonnas töötajate seas. Naised ja mehed on koondunud õppima ja hiljem ka teadustööd tegema erinevatele erialadele. Pea kõikjal Euroopas on naised keskmiselt kõrgemini haritud kui mehed, teisalt on kõrgemad akadeemilised ametikohad peamiselt täidetud meestega. Tuuakse välja erinevaid soolõime vajaduse ja võimalused kõrghariduses ja teaduses.

Huvitavat lugemist:

- Lõhkkivi, E. ja Velbaum, K. (2008). Füüsika kui meeste mängumaa: soostereotüüpidest Eesti füüsika kultuuris. *Ariadne Lõng* ½ (8), lk 3-18.
- Talves, K. ja Laas, A. (2008). Väljapaistvad naised teaduses: naisteadlaste karjääriteed „eduka teadlase“ diskursuse taustal. *Ariadne Lõng* 1/2 (8), lk 19-32.
- Eurostudent uuringud <http://www.eurostudent.eu>

3.9. Sooaspekt elukestvas õppes ja täiskasvanuhariduses

Elukestva õppe roll muutub maailmas aina kasvab. Eriti oluline on see vananeva rahvastikuga riikides. Paljudes riikides on arengukavades ära toodud just pideva enesetäiendamise ja paindlikkuse arendamise vajalikkus. Loengus **tutvustatakse soolisi erinevusi elukestvas õppes osalemises võimalustes, huvides, soovides ja pakkumises**.

Huvitavat lugemist:

- Boeren, E. (2011). Gender differences in formal, non-formal and informal adult learning. *Studies in Continuing Education*, 3 (33), lk 333-346.
- Roots, A. (2011). Enesetäiendamise viisi ja kõrgema ametipositsiooni seos meeste ja naiste puhul. *Ariadne Lõng* ½ (11), lk 48-57.

4. Iseseisvad tööd

1. "Kuidas toimub sooliste stereotüüpide taastootmine koolis"
 - Kaks näidet koolist sooliste stereotüüpide taastootmise kohta;
 - Ühe kaasüliõpilase näite analüüs
2. "Soolised stereotüübid!?"
 - Pildista kahte soolisi stereotüüpe kandvat olukorda või eset
3. "Sootundlik lähenemine"
 - Kuni 5 minuti pikkune ettekanne ühe sootundliku lähenemise aspekti kohta ja ettekande slaidid
4. "Hariduse ja soo teemaline blogipostitus"
 - Koosta analüütiline blogipostitus ühel kursusel käsitletud teemal;